

zou zijn. Pas in 1834 werd een 'reglement op de synodale kosten en die eener noodig geachte kerkvisitatie in 't bijzonder' door de synode goedgekeurd.⁴⁷ Tegelijkertijd gaf men toestemming aan de synodale commissie om door middel van een subcommissie uit haar midden de kerkvisitatie ter hand te nemen, te beginnen in de provincies Friesland en Groningen. Van nu af aan zouden deze kerkvisitaties jaarlijks plaatsvinden, waarbij de gemeenten en filiaal-gemeenten in de verschillende provincies zouden worden bezocht.⁴⁸

De genoemde subcommissie bestond uit ds. J. Decker Zimmerman en ds. J.C. Loman, respectievelijk president en secretaris van de synode.⁴⁹

Tijdens hun reis richtten zij, evenals bij volgende reizen, hun aandacht vooral op de volgende onderwerpen:

1. de staat waarin de kerkgebouwen en pastorieën zich bevonden;
2. de situatie van de gemeenten in het algemeen;
3. het functioneren van de predikanten.

Hun reis begon op 26 augustus 1834 en eindigde op 5 september daarna. Zij brachten visitatiebezoeken aan de gemeenten Harlingen, Sappemeer, Winschoten, Pekela, Wildervank-Veendam en Groningen en konden daarover op 1 oktober 1834 aan de synodale commissie onder meer het volgende rapporteren.⁵⁰

Ad 1. In enkele gemeenten bevonden de *kerkgebouwen* zich in slechte staat. Zo waren in de gemeente *Groningen* de in 1696 gebouwde en voor het laatst in 1785 gerestaureerde kerk evenals de pastorie ernstig vervallen. Kort tevoren had de kerkenraad kostbare restauraties aan zowel de kerk als de pastorie laten uitvoeren. De commissie was echter weinig te spreken over het resultaat daarvan en constateerde dat er na afloop nog een tekort op de begroting van f 1.000,- was overgebleven. Zij was evenmin tevreden over de houding van de kerkenraad 'die niet zeer voorkomende noch voldoende scheen'. Desondanks zorgde zij ervoor, dat het begrotingstekort door het Fonds eredienst werd gedekt.⁵¹

In *Sappemeer* was de in 1687 gebouwde en in 1790 gerestaureerde kerk in slechte staat, onder andere door een verzakking. De predikant, ds. J.J. Bange, had een collecte laten houden om nieuwe kerkramen aan te schaffen, maar nadat deze waren gekocht was er geen geld meer over om ze te plaatsen. Ook aan de pastorie moesten herstellingswerkzaamheden worden uitgevoerd. De kerkenraad werd gevraagd een kostenraming aan de synodale commissie toe te zenden.

De kerk van de gemeente *Winschoten* bevond zich in het nabijgelegen Winschoterzijl. Deze was gebouwd in 1695, toen het kerkbezoek nog aanzienlijk was, onder andere door de aanwezig-

⁴⁷ De tekst van het concept-reglement in: Not. SC, 21 jan. 1834 en in Not. ELS, 5 juni 1834. De reiskosten werden betaald uit het Fonds eredienst. De vergoedingen bedroegen voor de eerste tien reizen f 1,50 per uur, voor de volgende 11 t/m 20 reizen f 0,75 per uur en voor alle reizen daarboven f 0,50 per uur. Verblijfskosten mochten worden gedeclareerd volgens een 'christelijke declaratie', die echter niet meer mocht bedragen dan f 5,- per dag.

⁴⁸ *Overzicht* 1819-1843, 177.

⁴⁹ Zie over Decker Zimmerman: n. 22. - Loman werd in 1789 te Amsterdam geboren. Na de gemeenten Bodegraven en Den Haag te hebben gediend was hij van 1834 tot aan zijn emeritaat in 1858 predikant in Amsterdam. Van 1830 tot 1858 was hij secretaris van de synode. Zie over hem o.a.: Loosjes, *Naamlijst*, s.v.; A. Johannes, *Opmerkelijke predikanten-families in de Nederlandse lutherse kerk*, Loman - De Meijere - Scharren - Stel-lwag, in: *Documentatieblad lutherse kerkgeschiedenis*, nr. 9, 1991, 2-4.

⁵⁰ Het verslag van deze reis is opgenomen in: Not. SC, 1 okt. 1834.

⁵¹ Dit laatste blijkt uit *Overzicht* 1819-1843, 296.